

Visning av en 26 år gammal dokumentärfilm på ett fängelse

1990 gjorde jag, med filmaren **Johan Hellsten**, dokumentären "Fångarna i välfärdssamhället". En av de medverkande i filmen, **Jens**, som då satt på rixanstalten Kumla, hör genom en assistent av sig. Han sitter fortfarande i fängelse och vill ha ett möte "Kan vi kika på filmen?"

Jag letar rätt på den, nedpackad i 25 år. Jag hade ett fribrev från en person högt upp i hierarkin som släppte in mig på Kumla, Hall och kvinnofängelserna Hinseberg och Färingsö. Samma fribrev fick fångarnas förtroenderåd på anstalterna att stå för värdskapet när vi spelade in. Den gjordes på uppdrag av SVT i Umeå, första visningen nådde dryga miljonen tittare.

I mötet med Jens på Högsboanstalten blir vi ett tiotal fångar, de flesta i övre medelåldern, och några anställda som ser filmen. Kompetenta åskådare. Leenden på gränsen till tårar när dåvarande justitieminister **Lennart Geijer** pekar på det farliga i att låsa in människor när den absoluta majoriteten istället behöver vård. All seriös forskning visar det. Att det ändå blir fel, fortsätter Geijer, kan till stor del förklaras med allmänhetens krav på vedergällning och att ledande politiker handlar mot bättre vetande i rädslan för att inte bli omvalda. Instämmande nickanden när dåvarande kriminalvårdsdirektören **Gunnar Engström** beskriver hur man kriminaliserat ett vårdbehov och att samhället ägnar sig åt ansvarsflykt när fångarna efter avtjänat straff behöver bostad, utbildning och ett arbete där de blir behövda av andra och ingår i ett sammanhang.

Flera intagna som deltar i filmen, ingen av dem ifrågasätter straffet, beskriver samhällets svek när de muckar med två plastkassar och att allt som ska vara samhällets goda i form

av sjukvård, arbetsförmedling, försäkringskassa, socialtjänst, kronofogde, bostadsförmedling osv lämnar dem därhän med "Det är inte mitt bord!". När det kopplas till allmänhetens krav på att straffet ska svida i skinnet under oändlig tid är vägen tillbaka till anständiga liv såpad för de flesta. Otaliga berättelser om de samhälleliga institutionernas inkompetens och oförmåga att samarbeta runt fången även om de i högtidstalen påstår motsatsen.

Därefter applåder med allvarsamma miner när filmen är slut. "The same shit idag – bara något different och då ofta åt det sämre hållet" lyder summeringen. En fångplats kostar uppemot 5 000 kr dygnet, bara för vårt lilla gäng handlar det om hundratal miljoner som hamnat i sjön.

Vad finns att göra som inte handlar om att välta skrivbord och skrika i förtvivlan? Jag berättar om vår teatergrupp Tro, hopp och mod, där skådespelarna bär på samma erfarenheter som fångarna vad gäller samhällets och medmänniskornas svek. Hur vi jobbar med en mejsel för att hjälpa myndigheterna att göra ett bättre jobb. Hur vi bildat en tankesmedja och tagit fram ett program för hur alla hundratusentals människor som idag är slängda på sophögen ska bli behövda. I den ingår även **Karl-Petter Thorwaldsson** från LO och de tidigare riksdagsledamöterna **Mariann Ytterberg** och **Jan Fransson**.

Alla på Högsboanstalten förstår vad jag menar, det behövs inte så många ord. Tankesmedjans lösning stämmer med deras. Vad finns att göra? På allvar. Sedan kommer invändningarna om politikens och de samhälleliga institutionernas svek, hur det lett till att deras liv är förstörda – inte minst vad gäller egna barn och föräldrar. "Hur ska vi våga tro på demokratin och att alla människor kan få ett lika värde? Samhällets svek sitter djupt. Därför dras många av oss till högerradikala krafter".

Vi bestämmer att samtalet ska fortsätta, de måste bara tala med de andra fångarna först, frågan ska lyftas i förtroenderådet.

90 intagna på anstalten, de vill att fler ser filmen, även de anställda måste delta i samtalet. "De jobbar inte här för att djävlas, många vill göra gott, men de stöter på samma patrull som vi".

Därefter kaffe och tårta. Två av dem sjunger och spelar gitarr, egna gjorda låtar. I avskedsgåva får jag tulpaner de salat till och ett mjukt paket, det visar sig vara en mössa, att det är Jens som virkat den viskar hans assistent i mitt öra. Nästa gång vi ses vill Jens ha en kopia av filmen, han ska visa den för familjen. Och jag lovar att skriva dessa rader och att sprida dem.

Leif Stenberg